

HURTONY ALEXANDRA

A materiális és a processzuális igazság ütközése a gyermekek sérelmére elkövetett nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények miatt folyamatban lévő büntetőeljárásokban

1. Bevezetés

Az igazságszolgáltatás vonatkozásában alapvető társadalmi igényként fogalmazódik meg a bűncselekmény elkövető, bűnös ember „igazságos” megbüntetése. Ezzel párhuzamosan mutatkozik annak követelménye is, hogy az ártatlan személy ne mondassék ki bűnösnek és ezen téves döntésre tekintettel az állam a jogaitól ne fossza meg. A társadalom ezen elvárása kifejezetten a büntető igazságszolgáltatáshoz kötődik; a leg súlyosabb bírói hiba a köznyelvben „justizmord” kifejezésben jelenik meg, melynek jelentése „bírói halál”. Eredetileg a téves bírói ítéleten alapuló halálbüntetés jelentette, azonban napjainkban is hasonló tartalmat tükröz; a terhelt rovására való súlyos bírói tévedést, az ártatlan ember elítélését.

Az igazság szolgáltatásának értelemszerűen feltétele a valóság, azaz az ügy eldöntésének szempontjából releváns tények valóságnak megfelelő ismerete.¹ Ezzel párhuzamosan az igazság kiderítése, meg-

állapítása, mint a büntető-eljárás célja, és feladata általában axiómaként, megkérdőjelezhetetlen megállapításként, alaptényként kerül kapcsolatba a büntető igazságszolgáltatással.² Erre, valamint a fentebb részletezett társadalmi igényre tekintettel valamennyi jogág közül a büntetőeljárás a legérzékenyebb arra, hogy az ítélet alapjául szolgáló tényállás az objektív valósággal megegyezzen, ugyanis sokáig kizárólagos álláspont mutatkozott abban, hogy csak ilyen tényállás ismeretében lehet teljes nyugalommal a terhelt büntetőjogi felelősségét kizárni, avagy megállapítani.

Mégis kérdésként mérülhet fel, hogy az ember mennyiben ismerheti meg az objektív valóságot és amennyiben megismeri, valóban objektívnek minősülnek-e az általa megismert jelenségek. Ugyanis az emberi érzékeléssel

szükségszerűen járnak együtt a szubjektív torzítások, részemlékek, téves következtetések levonása. Ugyanezen kérdés a bírósági eljárásban is felvethető, melyet kiegészít egy további kérdés; mennyiben köteles a bíró a tényállást felderíteni? A materiális igazságot érvényre juttatva, az eljárási funkciók elkülönítés elvének érvényesülését korlátozva nyomozó szerepét töltsé-e be a tényállás minél részletesebb feltárása érdekében avagy elégedjen meg a processzuális igazsággal (tisztességes eljárás követelményeinek való megfeleléssel)?

Az igazság keresése és megállapítása a büntetőeljárás központi kérdése, azonban magának az igazságnak a felfogása a különböző eljárási rendszerekben nem azonos. Az anyagi igazság elve is az idők folyamán többé-kevésbé változó tartalommal és terminológiával, de mégis bizonyos relatív állandósággal jellemezte és jellemzi ma is a büntetőeljárás rendszerét.³

Az igazság feltárásának az a legmegfelelőbb módja,

Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-elemző Csoport, Budapest, 2017. október, 56. o.

² ELEK Balázs: Az igazság és a jogerő összefüggései. Elérhető: <https://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Elek%20Bal%20E1zs.pdf> (Letöltés dátuma: 2021. december 16.)

³ CSIZMADIÁNÉ dr. PETHŐ Tímea: A kiskorúak sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmények bizonyítási nehézségei a bírósági eljárásban. *Büntetőjogi Szemle* 2017/1. szám, Budapest. 19. o.

¹ SOMOGYI Gábor: A büntető per konstrukció sajátosságai valamint a bizonyítás szükséges mértékével összefüggő intézményei. In: *Összefoglaló vélemény – Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései*. Kúria, Büntető-

ha az ítékezésben független és pártatlan bíróság nyilvános tárgyaláson, a bizonyítás tekintetében egyenlő jogokkal részt vevő felek aktív közreműködésével lefolytatott eljárás eredményeként, közvetlen észlelése útján szerzett bizonyítékok szabad mérlegelésével állapítja meg a büntető felelősségre vonás eldöntéséhez szükséges tényeket.⁴ Vannak olyan egyszerű megítélésű büntetőügyek, melyek esetén a bizonyítékok maradéktalanul rendelkezésre állnak és a terhelt sem tagadja a terhére rótt bűncselekmény elkövetését, kvázi a büntetőjogi felelősség a felek által nem vitatott tényálláson alapszik, így mondhatni megfelel a materiális igazság követelményének. Azonban a büntetőeljárás során a vád tárgyává tett tényállások jelentős része nem e körbe esik és számos, a processzuális igazság érvényre juttatása érdekében született elv (fegyveregyenlőség elve, tisztességes eljárás elve) biztosította jog (terhelt joga a hallgatásra, tanúzási akadályok és mentességek) szűkíti a materiális igazság érvényre juttatását.

Ezen objektív tényállást szűkítő körülmények fokozottan előfordulnak a gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények vonatkozásában, ahol gyakran a terhelt következetes tagadásban van, az eseményt közvetlenül észlelő tanú nem áll rendelkezésre, avagy a tanúvallomást hozzátartozói minőségére tekintettel megtagadja. A tanulmány a materiális és a processzuális igazság ütközését ezen bűncselekmények miatt folyamatban lévő büntetőeljárások sajátosságaira tekintettel kívánja bemutatni és felvázolni az első fokon eljáró bíróság dilemmáját a társadalom által az igazságszolgáltatás részére megfogalmazott követelmények tekintetében.

2. A materiális igazság megállapítása vagy a processzuális igazság érvényre jutattása a követelmény?

Elsőként merül fel a kérdés; a valóság megismerhető-e? KIRÁLY szerint ugyan megcáfolhatatlan tény az, hogy az ember nem ismeri a világ összes jelenségét, azonban ez nem jelenti azt, hogy ezt a megismerés akadályként kell értelmezni. Az ember az érzékszervei, az agya által képes a világ megismerésére. Az objektív létezőt ismeri meg és amit megismerhet, az a valóság, nem pedig egy idea. Nemcsak jelenségeket ismer meg, hanem képes behatolni a felszín mögé és a dolgok mélyére tekintve megismerni a lényegét. Ha az embernek megvannak a megfelelő eszközei és módszerei, hogy feltárja és kibogozza a legszövevényesebb összefü-

géseket, akkor nincsen semmi titkos és rejtőzködő a világ jelenségeiben.⁵ Az igazságszolgáltatásban nem is kell valamennyi tény feltárnia a bírónak, ugyanis bármely jogterületről legyen is szó, valamennyi bírói döntéshozatal két fő részből áll; az ügy eldöntése szempontjából releváns tények (valóságbeli történések) megismerése, valamint azok jogi értékelése. Ebben a kontextusban tehát a büntetőeljárás keretében folytatott bizonyítás tartalmilag nem más, mint az igazság feltárására irányuló megismerés, ezen folyamat eredményeképpen a megismert büntetőjogilag releváns tények értékelése során alakul ki a bírói meggyőződés a terhelt bűnössége, vagy éppen ártatlansága vonatkozásában.

Más elméletek szerint a tények csak a megismerés által, az ember kognitív tevékenysége tekintetében feltárhatóak. Az adott feltárára váró történés vonatkozásában a ténymegállapítás önmagában végtelen változatosságú lehetőségeket hordoz, amelyek közül az ember kizárólag olyanokat tár fel, amelyeknek a konkrét megismerése a célrendszerbe beleilleszkedik.⁶

Kétségtelenül állíthatjuk, hogy büntetőeljárás a múlt megismerésére irányul, pontosabban az ott lejátszódott olyan esemény, történés megismerésére, mely adott személy(ek) büntetőjogi felelősségének megállapítását vonhatja maga után. A büntetőeljárás tényállás felderítésében érintett szereplői (nyomozó, ügyész, bíró) csak közvetett módon – mások észlelései, érzékelései vagy tárgyi bizonyítási eszközök által hordozott nyomok alapján – ismerhetik meg és rekonstruálhatják az eljárás alapjául szolgáló eseményt, történést. Annál is inkább, hiszen a jelenleg hatályos, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) abszolút kizárési okokat határoz meg azon esetekre, amikor az ügyben eljáró nyomozó hatóság tagjának, ügyésznek vagy bírónak közvetlen tudomása lenne bármely, az ügy szempontjából releváns tény vonatkozásában.⁷

Bármely megismerésre vonatkozó elmélettel értünk is egyet, teljes bizonyossággal állítható, hogy a múltban lejátszódó események megismerhetőek, érzékelhetőek. Azonban okkal merül fel a kérdés; a büntetőeljárásban a bizonyítási eszközök útján, közvetett módon feltárt tények által az igazság is megtalálható, illetve egy objektív valóságnak megfelelő történeti tényállás alapján hozott ítélet magában hordozza-e az igazságosság követelményét is? Kvázi, az objektív igazságot tükröző történeti tényállás alapján hozott ítélet egyúttal igazságos-e?

Mint ahogyan arra Erdei rámutat; „*A büntetőeljárásról valamely múltbeli eseményről szóló igazság megállapítását várjuk, függetlenül attól, hogy milyen rendszerű maga az eljárás és milyen a meg-*

⁵ KIRÁLY Tibor: A bírói megismerés határai a büntetőeljárásban. *Jogtudományi Közlemény* XXIV. évf. 11. szám, 1969. 549–550. o.

⁶ VARGA Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003. 61–62. o.

⁷ Lásd: Be. 14. § (1) bekezdés, Be. 27. § (1) bekezdés, Be. 32. § (1) bekezdés.

⁴ Uo.

*célzott igazság természete.*⁸ Azonban arra vonatkozóan, hogy maga az igazság megállapítható-e a büntetőeljárásban, alapvetően kétféle tudományos álláspont létezik. Vannak, akik szerint az igazság elérhető, ami az eljáró hatóságok kötelezettsége. E körben az igazság el nem érése rendszerint az eljáró hatóságok mulasztásának, tévedésének, hibájának a következménye. Mások tagadják, hogy az igazság elérhető lenne a bűnügyekben, az emberi megismerés gyengeségei, fogyatékosságai, vagy egyéb okok miatt, mert nem az anyagi igazság érhető el a bűnügyekben, hanem csak az alaki igazság.⁹

Mint ahogyan korábban kifejtésre került, a büntetőeljárásban a megismerés mindig bizonyítékok alapján történő megismerés, ugyanis a megismerés alanya nem közvetlenül érzékeli, észleli a megismerés tárgyát, hanem a vele valamilyen összefüggésben (nagyreszt ok-okozati összefüggés) lévő más jelenségek tükrében és e jelenségek léte, állapota alapján, valamint az összefüggések jellegének ismeretében a gondolkodás segítségével, logikai műveletek útján jut el a megismerendő jelenség tudati megragadásához.¹⁰ Amennyiben elfogadjuk azt a tételt, hogy a múltban történt események a büntetőeljárás jog által nyújtott (bizonyítási) eszközökkel megismerhető, felmerül a kérdés, hogy mennyiben szükséges feltárni a tényállást az igazságos bírói döntéshozatal érdekében?

A korábban hatályos, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: korábbi Be.) a bizonyítás általános szabályai között szögezte le, hogy a bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni.¹¹ A korábbi Be. ezen rendelkezésében az anyagi igazság felderítését helyezte előtérbe, mégpedig a valóságnak megfelelő tényállás tisztázására törekvés mint kötelezettség meghatározása által. A törvényhely nemcsak e tekintetben volt fontos, hanem a bíró bizonyítékok beszerzésére irányuló kötelezettségét – ha úgy tetszik „nyomozó szerepét” – is behatárolta akként, hogy ha az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére, és megvizsgálására.¹² A korábbi Be. az igazságot ismeretelméleti megközelítésben, gnoszeológiai aspektusban szemlélte, miszerint az ügydöntő határozatban megállapított tényállásnak a valóságnak kell megfelelnie. Ezen értelmezés szerint az igazság fogalmát a valósággal azonosíthatjuk.¹³ A jelenleg hatályos, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 163. § (2) bekezdése szerint a büntetőeljárásban a bíróság, az

ügyész és a nyomozó hatóság a döntését valóság-hű tényállásra alapozza. A valóság-hű tényállás követelményének törvényi alapokra helyezése egyértelműen lazít a materiális igazság keresésére irányuló törekvéseken.

A materiális igazság (anyagi igazság) megrögzött keresését háttérbe szorító, és inkább a processzuális igazságot hangsúlyozó törekvést az Alkotmánybíróság munkásságában is megtalálhatjuk. Ugyanis a tárláros testület szerint: *„Az anyagi igazság érvényesülésére éppúgy nem biztosít (nem biztosíthat) alanyi jogot az Alkotmány, mint ahogy arra sem, hogy egyetlen bírósági ítélet se legyen törvényt sértő. Ezek a jogállam céljai és feladatai, amelyek megvalósulása érdekében megfelelő – elsősorban eljárási garanciákat nyújtó – intézményeket kell létrehozni, és az érintett alanyi jogokat garantálnia.”*¹⁴

Egy másik döntésében Alkotmánybíróság a bíróság igazság elérésére irányuló pusztán törekvést fogalmazza meg, miszerint a büntetőbíróság alkotmányos kötelezettsége, hogy a vád keretei között a büntetőigényt az anyagi igazság alapján, a törvényes és tisztességes eljárás követelményeinek megfelelően köteles elbírálni. A vád bizonyításának terhe ugyan az ügyészt terheli, azonban a bíróságnak hivatalból és önálló szakmai felelősséggel kell törekednie az igazság elérésére, azaz az állami büntetőigény ténybeli alapjainak megalapozott, a valóságnak megfelelő megállapítására.¹⁵ A grémium ezen határozatában törekvésként jelenik meg az anyagi igazság keresése és kötelezettséggé fogalmazódik meg a büntetőigény törvényes és tisztességes eljárás követelményeinek megfelelő elbírálása.

A processzuális igazság gondolatának térnyerését előidézte az abban történő elbizonytalanodás, hogy a büntetőeljárásban az igazságot tükröző, helyes döntés születik. Bárd szerint: *„Ehhez kellett az elmúlt fél évszázad tudományos irányzatai szülte kétségek. Kelltek a modern igazság- és bizonyítási teóriák, amelyek megkérdőjelezték a jogalkalmazás alapjául szolgáló korrespondenciaelmélet tételét, azt, hogy létezik egy, a megismerőtől független világ, amelyről objektív tudást szerezhetünk, mert észleléseink az azt kiváltó stimulusoknak megfelelnek.”*¹⁶ Ezek az elméletek a jogtudomány érdeklődését annak vizsgálatára irányították, hogy mennyiben alkalmas az igazságszolgáltatás eszközrendszere és eljárás módja, hogy a maga elé tűzött ideált – a tények valóság-hű feltárását és ennek alapján a materiálisan helyes döntés meghozatalát – megvalósítsa.¹⁷ Az anyagi igazság teljes körben történő feltárása iránti igényeket a megismerés korlátainak elismerése is kezdte feloldani, majd átrendezni. A tisztességes eljárás által a büntetőeljárás vonatkozásában

⁸ ERDEI Árpád: Mi az igazság? In: A büntető ítélet igazságtartalma. (szerk.: Erdei Árpád), Magyar Közlöny Lap és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 9–22. o.

⁹ ELEK i. m. x. o. 1. o.

¹⁰ BÓCZ Endre: Elgondolások a büntetőeljárás újradefiniálásához, *Belügyi Szemle* XXVIII. évf. 1. szám, 1990. 55. o.

¹¹ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 75. § (1) bekezdés.

¹² Uo.

¹³ HERKE Csongor – FENYVESI Csaba – TREMMEL Flórián: A büntetőeljárás jogelmélete. Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 2012. 32. o.

¹⁴ 9/1992. (I. 30.) AB határozat.

¹⁵ 14/2004. (V.7.) AB határozat III.B.3.1.

¹⁶ BÁRD Károly: Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás. *Fundamentum* 2004. 1. szám, 2004. 48. o.

¹⁷ Uo.

támasztott követelmények – a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett bizonyítékok értékelésének tilalma, a terhelt joga a hallgatásra, a tanúzási akadályok és mentességek – olyan garanciákat hoztak létre, amelyek adott esetben szűkítették (illetve szűkíthetik) a tényállás felderítését, így pedig a materiális igazság megállapítását. Finszter a büntetőeljárás megismerés főbb akadályai körében említi a jogi és az ismeretelméleti igazság eltérő természetét, ami azt jelenti, hogy a jog által kínált eszközök nem mindig alkalmasak az ismeretelméleti igazság megismerésére.¹⁸

Mindennek következtében felértékelődött a processzuális igazság jelentősége, amely kompenzálhatja a büntetőeljárásban való megismerés természetes fogyatékosait és elfogadhatóvá tehet olyan döntéseket is, amelyek materiális igazságosságáról nem vagyunk, illetve – megismerés hiányában – nem is lehetünk meggyőződve.

3. Az anyagi igazság feltárásának nehézségei a gyermekek sérelmére elkövetett nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények miatt folyamatban lévő büntetőeljárásokban

Mint ahogyan az korábban kifejtésre került, a processzuális igazság érvényre juttatása érdekében született elvek által biztosított jogok szűkítik a múltban valóságosan lejátszódott események nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság által történő megismerését, ezáltal végső soron az objektív valóságnak megfelelő tényállás megállapítását. Különös tekintettel jellemző ez a gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekményekre, amelyek vonatkozásában sajátosságként jelentkezik a terhelt tagadása, tanúvallomás megtagadása, esetlegesen több (pszichológus) szakértő által adott szakvélemény ütközése.

Nehézséget okoz, hogy az ilyen jellegű bűncselekmények esetében a múltban lejátszódott események feltárására objektív, tárgyi bizonyíték ritkábban áll rendelkezésre, inkább a személyi bizonyítékok megeléje jellemző. Azonban a személyi bizonyítékok eleve magukban hordozzák az emberi felfogó-, értelmező- és kifejezőképesség hiányosságaiból eredő hibák lehetőségét. Ezt a problémát tovább mélyíti az, hogy

egy tény, esemény személyes észlelői túlnyomórészt a személyükben is érintettek annak kapcsán (például terhelt vagy sértett az ügyben), vagy a személyükben érintettekhez kötődnek, ezért a valóság visszaadására vonatkozó hajlandóságukat fokozottan befolyásolhatják más hatások, érdekek, megfontolások.

A gyermekkorú tanú pozíciója önmagában speciális jellegű. A gyermek tanúvallomása sokszor ellentmondásos és kiszínezett elemeket tartalmaz. Fontos, hogy a gyermekkorú személy kellő komolysággal kerüljön meghallgatásra, azonban pszichológusok szerint – valamint sokszor a hatóságok attitűdjét is ez jellemzi – a gyermekek befolyásolhatóak, nem tudják megkülönböztetni a látszatot a valóságtól, hajlamosak szexuális eseményekről fantáziálni.¹⁹ Ez a sajátosság a gyerekek életkorából is adódik, ugyanis ekkor még nem tudják magukat megfelelően kifejezni, és így nem képesek a hatóságok előtt úgy közölni a velük történeteket, hogy az a valóságnak minden részletében megfeleljen.²⁰ Nemcsak arról lehet szó, hogy a gyermekek összekeverhetik a megtörtént eseményeket a képzeletük által szőtt „mesékkel”, hanem előfordulhat az is, hogy a más által előadottakat – főleg ha az egy általuk fontos személytől származik – úgy élik meg, mintha az velük történt volna. Így lehetséges elhiteni gyermekkel olyat, amit valójában át sem élt, vagy éppen fordítva, amit átélt, lehetséges elhiteni vele, hogy meg sem történt. Azonban a gyermek tanúvallomásának valóságtól eltérő jellege, így az általa előadott igazság torzulása nemcsak a gyermeki fejlődéslelektan sajátosságaiból eredhet, hanem a nyomozó hatóság helytelen eljárásának következményéből is. BAKONYI szerint egy rosszul megfogalmazott kérdés hatására még a valós szituációról alkotott gyermeki emlék is jelentősen megváltozhat, a gyermek még olyan elképzelésekkel is gazdagíthatja az emléket, amelyek sohasem történtek meg.²¹ A gyermekkorú tanú vallomásának igazsággal történő megfelelése és befolyásolhatóságának körében Elek rámutat arra, hogy: *„a gyermek fejlődésének minimális ismerete szükséges ahhoz, hogy a gyermekektől megfelelő információkhoz lehessen jutni. Más és más a kapott információ pontossága egy korai gyermekkorban, kisiskoláskorban, iskoláskorban és serdülőkorban lévő gyermeknél. Aki tisztában van a különböző fejlődési szakaszokkal, jobban meg tudja ítélni, hogy egy bizonyos korú gyermek megértette-e a kérdéseket, és hogy sikeresen tudja-e közölni a gondolatait és érzéseit. Köztudomású, hogy a gyermekek befolyásolhatóak, a gyermek a felnőtteknek kétegy nélkül hisz, a tőlük hallottakat kritika nélkül elfogadja, és különösen befolyásolhatják a szülei,*

¹⁹ Michael COLE – Sheila R. COLE: Fejlesztéslelektan. Osiris Kiadó Budapest, 2006., 354. o.

²⁰ BAKONYI Mária: A 14. és 18. életévet be nem töltött különleges bánásmódot igénylő sértett és tanú jogai a nyomozás során. Budapest Magyar Kriminológiai Társaság, 2019. 107. o.

²¹ Uo.

¹⁸ FINSZTER Géza: A büntetés igénye – hatalom tudás nélkül? In: Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak (szerk.: Holé Katalin, Kabódi Csaba, Mohácsi Barbara), ELTE Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest, 2009. 60–98. o.

hozzá közelálló felnőttek, de még a játszótársai is. Maga a befolyásolás akaratlanul is történhet, játékos formában.”²²

Szintén a materiális igazság feltárását nehezítő körülmény, hogy az ilyen típusú bűncselekményeknél az elkövető és a sértett, vagy más tanú között gyakori a hozzátartozói viszony és ezzel összefüggésben a mentességi jogon alapuló vallomásmegtagadási jogosultság okán számos esetben pusztán közvetett bizonyítékok állnak a bíróság rendelkezésére.²³ Az ilyen és ehhez hasonló helyzeteket igyekszik kiküszöbölni a Be. 177. § (4) bekezdése, miszerint a tanúnak az ügyben korábban, vagy más ügyben tett tanúvallomása bizonyítási eszközként akkor is felhasználható, ha a tanú a vallomástételt a későbbiekben megtagadja. Ennek feltétele, hogy a tanúvallomásról készült jegyzőkönyvből a tanúzási figyelmeztetés és az arra adott válasz egyértelműen kitűnjön. Mégis, a vallomásmegtagadási jogosultság sajátos eljárásjogi helyzetet képes teremteni és a tényállás megállapítása szempontjából is körültekintő mérlegelő tevékenység igényét képes előidézni akkor, ha a kiskorú sértettek mentességi jogukkal élve megtagadják a vallomástételt és a szakértők nem állapítanak meg szakértői véleményükben a sértettek vonatkozásában szexuális traumatizációra utaló jelzéseket. Ennek ellenére a bizonyítékok körültekintő értékelése mellett – a közvetett bizonyítékok értékelésével – akár helye lehet a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapításának is, akkor is, ha a vádlott részéről nem áll rendelkezésre beismerő vallomás, illetve a történéseket közvetlenül érzékelő, azokról beszámolni tudó és akaró tanú sincs, valamint az eljárás során kirendelt igazságügyi pszichológus szakértő pedig nemleges véleményt ad a kiskorúak szexuális traumatizációját illetően.²⁴

Nemcsak a tanú, hanem a terhelt hallgatáshoz való joga is szűkítheti a materiális igazság megismerését, sőt az igazmondási kötelezettségének hiánya torzíthatja is azt. Ugyanis a terheltet mint proceszszuális jogosultságok alanyát széles terjedelemben illeti meg a vallomás megtagadásának joga. Fontos jogosultsága ez a terheltnek, ugyanis ahogyan Bárd fogalmaz: *„A hallgatás joga – formáját tekintve – ezzel szemben negatív jog kettős értelemben is: a közreműködés visszautasítására ad felhatalmazást és egyúttal a hatósági beavatkozásnak is útját állja; tiltja, hogy a nyilatkozat megszerzése érdekében kényszerrel alkalmazzanak. De ez nem változtat azon, hogy a hallgatás jogával is peralakitó subjektumnak ismerjük el az egyént: választást engedünk számára, és így tiszteletben tartjuk emberi méltóságát. Ő dönti el, hogy miképp kívánja az eljárását alakítani: teheti ezt úgy, hogy beszél, de úgy*

*is, hogy hallgat. A hallgatás felfogható a védekezés egy megengedett módjáról vagy akár a védekezéshez való jogról való lemondásként is. A hallgatás jogával – akárcsak a többi garanciális szabállyal – azt ismerjük el, hogy a vádlott peralakitó főszemély az eljárásban. A hallgatás jogának biztosításával autonómiáját cselekvési szabadságát ismerjük el.”*²⁵ Vitathatatlan, hogy a hallgatás jogának biztosítása a tisztességes eljárás elvének érvényre juttatása érdekében biztosítva kell, hogy legyen, azonban nem elhanyagolható, hogy az keretek között történik. A Be. szerint a terheltet a kihallgatásának a megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy nem köteles vallomást tenni a vallomástételt, illetve az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz akkor is, ha korábban, a vallomástételt megtagadta. Figyelmeztetni kell arra is, hogy amit mond, illetve rendelkezésre bocsát, bizonyítékként felhasználható. Végül figyelmeztetni kell arra, hogy a vallomástétel megtagadása az eljárás folytatását nem akadályozza. A jelenlegi normarendszer szerint tehát a terhelt a vallomástételt teljes egészében megtagadhatja, dönthet úgy, hogy vallomást tesz, de kérdésekre nem válaszol, illetve, hogy vallomást nem tesz, de kérdésekre válaszol. E döntéseit az eljárás során megváltoztathatja, módosíthatja.²⁶ Ebből következik, hogy a jelenleg hatályos magyar büntető eljárásjog széles körben engedi érvényesülni a terhelt hallgatáshoz való jogát. Mint ahogyan arra Belovics rámutat: *„az önvádra kötelezés tilalmából fakadóan a hallgatás jogának biztosítása elengedhetetlen feltétele a fair eljárásnak. E jogtól a terhelt semmilyen érdekre hivatkozással nem fosztható meg. A hallgatás jogának jelenlegi törvényi szabályozása azonban olyan, hogy az ügyek egy részében lehetetlenné válik a materiális igazság feltárása azért, mert a vádlónak a terhelt által a tárgyaláson felolvasott – a már megismert bizonyítási anyagra alapított – vallomásában állítottakat kellene cáfolnia úgy, hogy ebbe a folyamatba a terhelt nem vonható be.”*²⁷

4. Záró gondolatok

A büntetőeljárás elé a törvények feladatként, követelményként azt állítják, hogy a benne részt vevő személyek együttes tevékenységének eredményként a bíróság az igazságot állapítsa meg arról, hogy történt-e bűncselekmény és azt ki követte el. Az igazság megta-

²² ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen 2007. 75–76. o.

²³ SZABÓ Krisztián: Tanúvédelem a magyar büntetőeljárásban. HVG–ORAC Kiadó, Budapest, 2012. 234. o.

²⁴ CSIZMADIÁNE I. m. 2. o.

²⁵ BÁRD Károly: Erkölcs és büntető igazságszolgáltatás – a hallgatás joga. Holé Katalin – Kabodi Csaba – Mohácsi Barbara: Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. 2009. 21. o.

²⁶ BELOVICS Ervin: Az önvádra kötelezés tilalma és a terhelti vallomástétel megtagadásának joga. In: *Eljárásjogi Szemle*, 2016/1. szám, 2016. 16. o.

²⁷ Uo.

lálásán múlik az, hogy a bűnösséget megállapító ítéletben törvényes és igazságos döntés születik-e, vagy sem. Ha ugyanis annak – az igazságnak megfelelő – megállapítására, hogy a vádlott követte el a bűncselekményt, nincs lehetőség, a bíróságnak felmentő ítéletet kell hoznia.²⁸

A gyermekek sérelmére elkövetett nemi élet szabadsága és nem erkölcs elleni bűncselekmények gyakorlati tapasztalatai is megerősítik azt a jogászok által már felismert tendenciát, miszerint a büntető igazságszolgáltatásban hozott ítélet materiális igazságnak való maradéktalan megfelelésének követelménye kezd okafogyottá válni. Ahogyan arra Kadlót is rámutat: „*a szerzők sokféle aspektusból kiinduló, eltérő síkon mozgó, olykor egymással is polemizáló tanulmányaiból kibontakozó képlet szerint a materiális igazság doktrínájának igazolásától messze távolodtunk.*”²⁹

Ezzel párhuzamosan a processzuális igazság követelménye került előtérbe, ugyanis mint ahogyan arra Trechse rámutat: „*Ha elfogadjuk az igazság kideríthetőségének a priori korlátait, azt, hogy a büntető ítéletben tett megállapítások nem feltétlenül az igazságot tükrözik, akkor azt, hogy az adott ügyben valóban »igazságot szolgáltattak-e«, nem lehet pusztán az eljárás végtermékén mérni. Az eljárás minőségének megbízhatóbb indikátora a processzuális igazságosság, az a mód, ahogy az igazságszolgáltatás a végterméket előállította.*”³⁰ Ugyanakkor a gyermekek szexuális bántalmazása miatt indult büntetőeljárások esetén a közvélemény nehezen emészti meg az esetleges felmentő ítélet meghozatalát. Ugyanis nem kivételes eset, hogy egy ítélet megfelel a processzuális igazságosság követelmények, azonban teljesen ellentmond a materiális

igazságnak.³¹ Ilyen esetekben a negatív társadalmi hangulatot tovább mélyíti, hogy a médiában az ügy részletei nem kerülnek – és nem is kerülhetnek – felszínre, így a bírói mérlegelés alapjául szolgáló mindazon bizonyíték sem, melyen az ítélet nyugszik. Ennek ellenére vitathatatlan követelmény, hogy a büntető eljárásjognak törekednie kell arra, hogy az ártatlanok szankcionálásának esélyét minimalizálja, ezért vállalnia kell azt a kockázatot, hogy esetlegesen bűnösök is elkerülik a felelősségre vonást. A Legfelsőbb Bíróság is rámutatott arra, hogy a bűnösséget megalapozó tényállás megállapítására csak akkor kerülhet sor, ha a bizonyítékok olyan bizonyosságerejűek, amelyek a bűncselekmény más által való elkövetésének lehetőségét kizárják.³²

Azonban fontos látni azt is, hogy a materiális és a processzuális igazság nem légyeres térben létező, egymást kizáró, hanem inkább egymáshoz közelítő és egymást kiegészítő fogalmak. Ugyan a tisztességes eljárás elve által biztosított jogosultságok (ártatlanság védelme, vád megismerésének vagy a terhelő tanúk kikérdezésének a joga, hallgatáshoz való jog, tanúvallomás megtagadásának joga) szűkíthetik az objektív igazság megismerését, ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a processzuális igazság gátolná az igazság kiderítését. Mint ahogy arra Bárd rámutat: „*a pártatlan bíróhoz való jog, az ügyfélegyenlőség vagy a vádlott és a védő participációs jogai ismeretelméleti alapon is igazolhatók: rendszerint elősegítik a büntetőperbeli ténymegállapítások precizitását. Az pedig kétségtelen, hogy a helyes jogalkalmazás és jogértelmezés esélyét növeli, ha a védelem lehetőséget kap érveinek kifejtésére – ahogyan azt a tisztességes eljárás megkívánja.*”³³

²⁸ KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárásjog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 22. o.

²⁹ KADLÓT Erzsébet: A „vád igazsága”. In: A büntető ítélet igazságtartalma. (szerk.: Erdei Árpád), Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 23–44. o.

³⁰ STEFAN TRECHSEL: Why Must Trials be Fair? *Israel Law Review*, Winter-Summer 1997. 105–106. o.

³¹ ELEK Balázs: A jogerő a büntetőeljárásban. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012. 42. o.

³² BJD. 7648. szám

³³ BÁRD Károly: Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás. *Fundamentum* 2004. 1. szám, 2004. 48. o.